

et 3° finita missa ante discessum ab altari; et bis unico genu, 1° dicta confessione post *Oremus* in plano, antequam ad altare ascendat, dicturus *Aufer a nobis*, et 2° in fine missæ dicto *Benedicat vos omnipotens Deus*, celebrans se convertit ad sacerdotem distribuentem sacram communionem, flectit unico genu, statim surgit, et prosequitur *Pater et Filius* etc. benedicens adstantes a parte, ubi non est sacerdos cum s. pyxide. Item si distributio inchoetur, cum celebrans ad altare pervenerit, antequam dicere inceperit *In nomine Patris*, tunc ad unum aut alterum latus altaris genuflectit utroque genu, donec distributio finita et tabernaculum clausum fuerit, vel saltem donec sacerdos communionem distribuere inceperit, si ea communicantium sit multitudo, ut expectandum non videatur. Si distributio inchoetur finito evangelio ultimo, similiter ad latus altaris genuflectit, donec distributio finita et tabernaculum clausum fuerit; vel si plures sint communicandi, debitis factis reverentiis discedere potest. Si autem distributio inchoetur, cum celebrans dixerit *In nomine Patris*, tunc sacerdote accedente ad tabernaculum aperiendum, vel ipsemet illud aperit, et pyxidem extrahit, vel genuflectit utroque genu, modo canonem non inceperit; si enim hunc inceperit, illum prosequitur et non genuflectit: et si orationem, epistolam, evangelium aut aliam partem inceperit, præstat etiam non genuflectere, donec finierit. In omni autem casu, quo est in medio altaris, aliquantulum e medio recedere potest, nisi per consecrationem, communionem aliamve actionem impediatur. Item semper cavere debet, quantum fieri potest, ne tergum vertat ss. Sacramento.

Distribuenti communionem, sive parochi sive cuilibet alii notanda et servanda sunt sequentia: caveat quantum potest, ne missam interrumpat, nec celebrantem impediatur aut perturbet; ideoque ad altare ascendat ex ea parte, in qua missale non ponitur, et non accedat tempore quo celebrans aliquam exercet actionem, quam interrumpere non potest, sed expectet, donec celebrans e medio commode recedere possit. Infra distributionem solummodo attendat ad Sacra-

mentum, quod in manibus tenet, præterquam sub consecratione et elevatione; tunc non quidem genuflectat, sed sistat versus altare cum pyxide in manibus, donec peracta sit elevatio (1).

MISSA SOLEMNIS CORAM EXPOSITO SS. SACRAMENTO.

36. 1. Quæ num. 33, dicta sunt de missa privata coram exposito ss. Sacramento, etiam in missa solemnè servanda sunt: sic tam diaconus et subdiaconus, quam celebrans, semper cavere debent, ne umquam ss. Sacramento terga vertant; ideoque se vertentes aut descendentes ab altari, se aliquantulum a medio retrahere, et lateraliter seu facie ad medium altaris versa descendere debent. Quamvis autem num. 33, ad 5, dictum sit, primam sacerdotis actionem in accessu ad medium altaris esse genuflexionem, aliquando tamen quoad diaconum habetur exceptio, ut dum ante *Pater noster* ad dextram celebrantis accedit, prius calicem discooperit, ut deinde simul cum celebrante genuflectat.

2. Celebrans et ministri in conspectu ss. Sacramenti caput semper detectum habent: unde venientes in ejus conspectum se discooperiunt, et bireta ministris tradunt, vel tenent ante pectus: ac pariter in decessu ab altari se tantum cooperiunt, postquam e conspectu ss. Sacramenti transierint.

3. Celebrans, diaconus et subdiaconus bis flectunt utroque genu cum capitis inclinatione in plano ante infimum gradum altaris, 1° in primo accessu ad altare, quo facto statim missam sine alia inclinatione exordiuntur, et 2° finita missa, antequam ab altari discedant; reliquæ autem genuflexiones infra missam, cum ad altare accedendum vel ab eo recedendum est, fiunt super infimum gradum altaris, et unico tantum genu (2).

(1) Conferentiæ ecclesiast. Dioc. Mechl. 1871, Liturg. III.

(2) S. R. C. 12 Nov. 1831, n. 4520-4669, ad 51 et 53; Merati p. 2, tit. 14, n. 6; Cavalieri tom. 4, c. 8, § 30, n. 2; Gardellini in instr. Clem. § 30, n. 7.

4. Diaconus et subdiaconus semper genuflectunt, ubi in missa sine expositione propter mutationem loci genuflectere vel tantum caput cruci inclinare debent; item per totam missam cum celebrante genuflectunt, quoties ipse celebrans genuflectit. Vid. tom. 1, n. 118, et quoad subdiaconum tenentem patenam n. 322.

5. Quoad oscula certum est hæc esse omittenda ad ministrationem incensi et thuribuli, quandocumque solum ss. Sacramentum est incensandum (1); aliqui autem auctores (2) censent omnia oscula infra missam etiam ad incensationem altaris esse facienda, sicut in missa sine expositione, quia cæremoniale loco cit. tantum agit de casu, quo solum ss. Sacramentum est thurificandum: omnes etiam conveniunt subdiaconum post epistolam et diaconum ante evangelium osculari manum celebrantis, sicut et celebrans debet osculari librum evangeliorum a subdiacono sibi delatum: communiter etiam admittitur, diaconum ad oblationem osculari patenam, calicem et manum celebrantis, et in fine orationis dominicæ patenam et manum: communiter tamen tenetur, omittenda esse oscula manus, cochlearis et thuribuli ad incensationem infra missam exposito ss. Sacramento (3).

Omittuntur reverentiæ et salutationes solitæ quæ fiunt honoris ratione, non autem inclinationes ante et post incensationem, neque ante et post datam pacem.

6. Utraque altaris incensatio peragitur ut in missa sine expositione, his exceptis: scilicet 1° celebrans incensum, quod de more benedicit, imponit non in medio altaris, sed humeris aliquantulum conversis ad cornu evangelii. 2° Crux altaris, si apponatur, non incensatur (4), sed ejus loco ss. Sacramentum incensandum est a celebrante cum diacono et

(1) Cærem. Ep. lib. 1, c. 23, n. 18.

(2) Castaldus lib. 2, s. 2, c. 7, n. 14; Janssens p. II, II, tit. 14, n. 8 et seq.

(3) Bauldry p. 3, c. 17, n. 7 et 8; Merati p. 2, tit. 14, n. 7 et 11; Cavalieri tom. 4, c. 8, § 30, n. 7; Gardellini in instr. Clem. § 30, n. 14.

(4) S. R. C. 29 Nov. 1738, n. 3931-4080, 5.

subdiacono utroque genu in suppedaneo seu supremo gradu altaris genuflexo (1), cum capitis inclinatione ante et post incensationem, interim circumstantibus omnibus ad altare genuflectentibus (2). Diaconus ad offertorium calicem de medio non amovet, quia nullum est eversionis periculum. 3° Si sanctorum reliquiæ vel imagines per abusum super altare positæ sint, earum incensatio videtur prætermittenda, sicut prætermittitur incensatio crucis. 4° Transeuntes ante medium altaris, omnes, simul ad illud conversi, semper genuflectunt, manu sinistra celebrantis super altare posita: disputatur autem, an sit genuflectendum ante impositionem thuris, antequam descendant ad ss. Sacramentum incensandum, ante et post incensationem oblatorum (3); cum autem juxta regulam generalem genuflectendum sit in quolibet accessu et recessu, convenienter saltem fiet genuflexio in dictis casibus, sicut etiam in accessu ad altare post incensationem ss. Sacramenti: si enim juxta omnes] sit] genuflectendum ante et post *Dominus vobiscum*, idem in prædictis et fere similibus casibus faciendum esse videtur. 5° Celebrans in fine incensationis thuribulo reddito, descendit e gradibus altaris in planum, ubi faciem versus altare ad populum convertit, ter ut alias incensatur a diacono ex adverso in plano stante, ibique incensatus statim lavat manus. Si tamen adsit consuetudo, ut celebrans, dum incensatur, et lavat manus, stet ut alias in suppedaneo, hæc servanda est, dummodo caveat, ne ss. Sacramento terga vertat (4). Subdiaconus stans ante medium altaris, ante et postquam incensetur, flectit unico genu super infimum gradum altaris, et aliquantulum e medio ad cornu evangelii recedit, dum a diacono incensatur: diaconus stat ad cornu epistolæ, dum subdiaconum incensat, et deinde reddito thuribulo, recedit ad planum

(1) S. R. C. 27 Feb. 1847, n. 4910-5063, 5.

(2) Bauldry p. 2, c. 9, art. 3, n. 3.

(3) Vid. Merati p. 2, tit. 14, n. 7 et 12; Cavalieri tom. 4, cap. 8, § 30, n. 4; Gardellini in instr. Clem. § 30, n. 10 et 11.

(4) S. R. C. 12 Nov. 1831, n. 4520-4669, 52.

laterale in cornu epistolæ, ibique a thuriferario ex adverso stante incensatur (1). Thurificatio cleri consueto more peragenda est (2). Thuriferarius autem populum incensans, non stat in medio, sed ad unum vel alterum latus, ne altari tergum directe vertat.

7. Infra missam exposito ss. Sacramento convenienter non sedetur, sedere tamen licet, sed detecto capite.

8. Subdiaconus post evangelium deferens librum osculandum, licet quidam in medio altaris genuflexionem præscribant, ad nullam tamen reverentiam teneri videtur in venerationem sacri evangelii, uti in missa sine expositione (3); sed post osculum libri, facta celebranti inclinatione, flectit unico genu coram ss. Sacramento, antequam descendat.

9. Diaconus cantat *Ite Missa est* facie versa ad cornu epistolæ, et se aliquantulum retrahendo versus cornu evangelii.

DE MISSA QUÆ CELEBRATUR CORAM EPISCOPO, PRÆLATO,
REGE, ETC.

DE MISSA PRIVATA.

37. Præter Summum Pontificem, de quo hic non agitur, et nisi expositum sit ss. Sacramentum, quando nemini fit reverentia, ut dictum est num. 25 ad XI; debetur in missa specialis reverentia Cardinali ubique terrarum, Nuntio et Legato Sedis Apostolicæ in locis suæ Legationis, Patriarchæ in suo patriarchatu, Archiepiscopo in tota sua provincia, et Episcopo in tota sua diœcesi, etiam in ecclesiis regularium quomodolibet exemptis, nisi illi sint incogniti, vel sine habitu

(1) Merati p. 2, tit. 14, n. 12; Bauldry p. 3, c. 17, n. 12.

(2) S. R. C. 20 Nov. 1662, n. 2047-2196.

(3) Gavantus p. 2, tit. 6, rub. 5, p.; Merati ibidem n. 34.

dignitatis assistant (1). Quid si sint extra loca suæ jurisdictionis, vid. infra n. 40.

38. Episcopus præsens missæ per alium celebratæ, genuflectit super genuflexorio sibi parato ante medium altaris, vel e regione in cornu epistolæ, nisi aliud situs loci suadeat (2).

39. Celebrans convenienter accedit ad altare ante adventum Episcopi, et collocato calice atque missali aperto, expectat in plano ad cornu evangelii; Episcopo præsentem, vertit se in eodem loco, et profunde inclinatus ipsum salutatur; mox erectus expectat, donec Episcopus aliquod signum incipiendi dederit, quo dato, se eidem iterum profunde inclinat, et erectus ac conversus ad altare in cornu evangelii, missam more solito incipit. Si Episcopus celebrantem prævenit, tunc eo præsentem more solito accedit ad altare cum calice et cooperto capite, transiens Episcopum, se eidem inclinatur capite cooperto (3); tum accedens ad altare ante infimum gradum ad cornu evangelii, ne tergum vertat Episcopo, caput detegit, et altari debitam facit reverentiam; ascendit ad altare per gradus versus cornu evangelii; collocato calice et missali aperto, more solito descendit per gradus versus cornu evangelii ante infimum gradum, ubi consistens versus cornu evangelii, debitam altari facit reverentiam; deinde conversus ad Episcopum, se ei profunde inclinat, et statim erectus expectat signum incipiendi, quo dato iterum profunde eidem se inclinat; erectus et conversus ad altare in cornu evangelii, more solito missam incipit (4).

Si calix et missale super altare sint parata, antequam Episcopus adveniat; tunc in transitu Episcopi capite detecto se ei inclinatur, et deinde accedens ad altare in cornu evangelii, biretum deponit, altari debitam facit reverentiam, et

(1) Rub. in ritu celeb. missam tit. III, n. 2, et tit. XII, n. 3; Cærem. Ep. lib. 1, c. 30; Merati p. 2, tit. 3, n. 4. Vid. Praxis Pontif. tom. 1, n. 227.

(2) Cærem. Ep. lib. 1, c. 30, n. 1.

(3) Cærem. Ep. lib. 1, c. 18, n. 13.

(4) Rit. celeb. m. tit. III, n. 2.

tum conversus ad Episcopum, se ei inclinatur; accepto signo incipiendi, iterum se ei inclinatur, atque missam incipit.

Si Episcopus genuflecteret ad cornu evangelii, in hoc casu celebrans posset ascendere ad altare, et descendere per gradus versus cornu epistolæ, atque missam incipere ante infimum gradum ad cornu epistolæ, vel etiam in medio altaris, si Episcopus genuflecteret in tali loco, ut celebrans ei tergum nullatenus verteret.

Minister in hac missa sicut alias genuflectit, scilicet sub confessione ad sinistram celebrantis; quantum autem fieri potest, cavere debet, ne tergum Episcopo vertat; cum ab una parte ad alteram perrecturus est, non transit ante Episcopum, sed post ipsum; et dum reverentia ei facienda est, genuflectere tenetur.

2. Ubi Celebrans in *Confiteor* dicit *vobis fratres et vos fratres*, dicere debet *tibi Pater et te Pater*, se convertendo ad Episcopum, eique se profunde inclinando; more autem solito deinde dicit *Misereatur et Indulgentiam*. Minister semper dicit *tibi Pater et te Pater* aliquantulum conversus ad celebrantem (1).

3. Dicto *Oremus* post *Confiteor* ante *Aufer a nobis*, sacerdos se convertit ad Episcopum, ei se profunde inclinatur, et deinde reversus ad medium altaris ante infimum gradum secreto incipiens *Aufer a nobis*, accedit ad altare, et missam prosequitur ut alias (2).

4. Finito evangelio, celebrans non osculatur librum, nec dicit *Per evangelica dicta*; sed ipso celebrante ad medium altaris accedente et incipiente *Credo*, vel expectante, donec liber ad altare reportatus sit, capellanus Episcopi superpelliceo indutus (3) defert missale apertum ad Episcopum, initium evangelii ei ostendens, nullam autem reverentiam faciens nisi postquam Episcopus initium evangelii osculatus fuerit, quando librum claudit, Episcopo genuflectit et librum

(1) Ritu celeb. m. tit. III, n. 8 et 9.

(2) Ritu celeb. m. tit. III, n. 11.

(3) Cærem. Ep. lib. 1, c. 30, n. 1.

reportat ad altare, eundem aperiendo, ubi erat apertus. Si autem Episcopus non habeat capellanum superpelliceo indutum, tunc minister, qui missæ inservit, missale ad Episcopum defert (1).

Liber defertur osculandus juxta rubricas citatas cuilibet Prælatorum; id est juxta cæremoniale Ep. (2) uni tantum, si plures adsint, et quidem digniori omnium solummodo, nulli vero, si plures adsint æquales. Si plures adsint æquales, et nullus librum osculetur; celebrans tamen tunc etiam nec librum osculatur, nec dicit *Per evangelica dicta*.

5. Pax Episcopo datur cum instrumento eo modo, quo dictum est tom. 1, n. 263. Si plures adsint Prælati, primo datur digniori, deinde aliis juxta ordinem (3). Si plures adsint æquales, datur primo illi, qui primum locum occupat, vel ei qui est proximus altari, et aliis successive.

6. In fine missæ celebrans dicit more solito: *Benedicat vos omnipotens Deus*, sed conversus ad populum, antequam benedicat, caput Episcopo profunde inclinatur, quasi licentiam benedicendi petens; capite autem erecto prosequitur *Pater et Filius et Spiritus Sanctus*, benedicens adstantes a parte, ubi non adest Episcopus, scilicet ex parte cornu evangelii, si Episcopus sit in medio vel ex parte epistolæ (4).

7. Finito ultimo evangelio, celebrans in cornu evangelii persistens, se convertit ad Episcopum, eique caput inclinatur; deinde vel exspectat donec Episcopus discesserit, vel facta cruci altaris reverentia, calicem accipit, et more solito discedit Episcopo in transitu caput inclinando.

40. Nulla reverentia infra missam debetur aliis Prælati, qui sunt inferiores illis, de quibus dictum est supra n. 37, neque etiam Nuntio aut Legato extra locum legationis, Patriarchæ extra patriarchatum; Archiepiscopo extra suam provinciam, et Episcopo extra suam dioccesim, ita ut cele-

(1) Rub. rit. celeb. m. tit. VI, n. 2; Merati p. 2, tit. 14, n. 21 ad 6.

(2) Lib. 1, c. 30, n. 3.

(3) Cærem. loco cit.

(4) Rub. in ritu celeb. m. tit. XII, n. 3.

brans coram iisdem se gerere debeat, ac si illi non adessent (1); nisi contingat celebrare coram Episcopo proprio, in ipsius privato oratorio et ad solam ejusdem familiæ præsentiam (2). Semper tamen convenire videtur, ut celebrans in præsentia Prælatorum, quibus alias reverentia debetur, transiens ante ipsos in accessu et recessu ab altari, iisdem capite cooperto faciat reverentiam (3).

41. Infra missam non debetur aliqua reverentia regibus, principibus, dominis loci, aut magistratui (4). Quapropter, præsentem etiam rege, celebranti confessionem a cornu epistolæ facere non licet (5). Extra actum autem missæ iisdem reverentiam exhibere non prohibetur (6) : adeoque si talis sit consuetudo, potest sacerdos in accessu ad altare et recessu ab eodem, illos capitis inclinatione salutare, plus minusve prout eorum dignitas postulat (7).

DE MISSA SOLEMNI CORAM EPISCOPO, ETC.

42. Not. hæc omnia longe et singulatim proponi in Praxi Pontificali tom. 2, n. 140. Item hic agi de missa solemnè quæ celebratur extra ecclesiam cathedralem coram Cardinali, Legato Sedis Apostolicæ, aut Patriarcha, Archiepiscopo et Episcopo in ecclesiis eorum jurisdictionis (8) : si enim missa solemnè coram Episcopis extraneis celebretur, omnia fere ita peragenda sunt, ac si præsentem non essent. Ante

(1) Rub. in ritu celeb. m. tit. III, n. 2 et 8; et tit. XII, n. 3, S. R. C. 13 Octob. 1648, n. 414-561; Cærem. Ep. lib. 1, c. 30, n. 4.

(2) Merati p. 2, tit. 3, n. 4.

(3) Merati p. 2, tit. 14, n. 21, in fine.

(4) S. R. C. 29 Mart. 1659, n. 1831-1978.

(5) S. R. C. 18 Ap. 1643, n. 1298-1445.

(6) S. R. C. 9 Dec. 1702, n. 3489-3638.

(7) Vid. tom. 1, n. 200; Merati p. 2, tit. 3, n. 5, et tit. 12, n. 8; Quartus p. 2, tit. 12, exp. litt. quinto.

(8) Rit. celeb. m. tit. III, n. 2 et 3. Vid. n. 37 et 40.

tamen et post missam nudo capite in transitu salutandi sunt (1).

Episcopus triplici modo missæ solemnè assistere potest : 1° in primo stallo chori, 2° in sede episcopali, 3° paratus sacris paramentis.

Si in choro existat, etiamsi rochetto et mozzetta sit indutus, tunc celebrans benedicit incensum, aquam, diaconum, subdiaconum et populum. Illæ autem reverentiæ, quæ in missa privata Episcopo exhibentur, in hoc casu eidem etiam deferendæ videntur, saltem si non longe ab altari existat (2).

43. 1. Si Episcopus in sede assistat, hæc sedes, si fieri possit paranda est a latere evangelii, si situs loci id patiatur, alta a solo tribus gradibus qui tapetibus teguntur, et super eam umbraculum seu baldachinum appendi potest, dummodo et super altare aliud simile vel etiam sumptuosius appendatur (3). Ante medium altaris collocatur faldistorium seu genuflexorium amovibile, tapete coopertum et cum pulvinis.

2. Dum quidquam porrigitur Prælato, porrigitur prius osculatur rem, quam porrigit, et deinde manum Prælati; recipiens autem prius osculatur manum Prælati, et deinde rem, quam recipit (4).

3. Eadem reverentia, quæ cruci summi altaris exhibetur, generaliter exhibenda est Prælato ob ejus dignitatem et præcellentiam præ aliis clericis et ipsomet celebrante : non enim hic fit comparatio Prælati cum cruce sed cum clericis, a quibus sicut dignitate distinguitur, sic etiam majori reverentia honoratur. Unde celebrans, quotiescumque Prælato reverentiam facere tenetur; profundam corporis inclinationem exhibere debet. Diaconus autem et subdiaconus, omnesque alii genuflectere tenentur unico genu, exceptis canonicis ecclesiæ cathedralis, qui sese tantum profunde inclinant; sicut in cæremionali Ep. (5) expresse præscribitur, et diacono et

(1) Catalanus in cærem. lib. 2, c. 9, § 9, n. 29.

(2) Vid. Praxis Pontificalis, tom. 2, n. 142.

(3) Cærem. Ep. l. 1, c. 13, n. 3; S. R. C. 10 Maji 1642, n. 1231-1378.

(4) Cærem. Ep. lib. 1, c. 18, n. 16.

(5) Lib. 1, c. 18, n. 3.